

แนวทางการอนุรักษ์วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน
กรณีศึกษาชุมชนบ้านคีรีวง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา
จังหวัดนครศรีธรรมราช*

GUIDELINES FOR CONSERVATION OF METHODS FOR MAKING TIE-DYE FABRIC
FROM PLANTS TO GIVE NATURAL COLORS IN THE COMMUNITY CASE STUDY OF
BAN KHIRIWONG COMMUNITY, VILLAGE NO. 10, KAMLON SUBDISTRICT,
LANSKA DISTRICT NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

สุวิจักขณ์ คงเสน¹, ณัฐภัทร ธานินพงษ์¹, จิตติมา ดำรงวัฒนะ^{1*}, เดโช แชนน้ำแก้ว¹, เชษฐา มุหะหมัด¹,
ศุภฤกษ์ ช่อคง², ภิญญาพัชญ์ เห็นประเสริฐ²

Suwajak Kongsen¹, Natthapat Thaninpong¹, Jittima Damrongwattana^{1*}, Daycho Khaenumkaew¹, Chettha Muhamad¹,
Supparuek Chorkong², Pinyaphat Henprasert²

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

¹Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: jittima_dam@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน และเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคีรีวง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า 1. วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน พบว่า 1.1 วิธีการสกัดสีจากพืช ให้สีธรรมชาติต้องมีระยะเวลาในน้ำ หรือหม้อต้มสแตนเลส สีดำต้องต้มเปลือกไม้แก่นพอ โดยต้มน้ำ ให้มากกว่าของน้ำหนัก และต้องต้มด้วยไฟอ่อน 1 คืนแล้วนำขึ้นมาต้มน้ำ ไปไว้ในกะละมัง 1.2 วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน นำผ้าไปล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำผ้ามา มัดกับยาง เพื่อให้เกิดลวดลาย และนำผ้าไปต้มไว้ 4 ชั่วโมง แล้วกลับผ้าไปมาทุก ๆ 10 นาทีเพื่อให้สีสม่ำเสมอ เท่ากัน 1.3 วิธีการถ่ายทอดความรู้ผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ ผู้ใหญ่ในชุมชนร่วมกันสนับสนุนการถ่ายทอด ความรู้ให้กับผู้คนที่ต้องการความรู้เกี่ยวกับผ้ามัดย้อม 2. แนวทางการอนุรักษ์วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สี ธรรมชาติในชุมชน พบว่า 2.1 การตระหนักในคุณค่าพืชให้สีธรรมชาติ ทำให้เห็นคุณค่า และรู้จักใช้ทุกสิ่งให้เกิด ประโยชน์สูงสุด 2.2 ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ จากลวดลายผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ สนับสนุนการทำผ้า มัดย้อมด้วยสีธรรมชาติโดยการเผยแพร่และให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชน 2.3 สนับสนุนการสืบสานความรู้พืชให้สี ธรรมชาติในชุมชนโดยการจัดกิจกรรมสอนความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง

คำสำคัญ: อนุรักษ์, ผ้ามัดย้อม, ชุมชนบ้านคีรีวง

Abstract

This study aims to investigate the methods of making natural plant-based tie-dye fabrics in the community and to examine ways to conserve these methods. A case study focuses on Ban Kiriwong Community, Village No. 10, Kamlon Subdistrict, Lanska District, Nakhon Si Thammarat Province, using qualitative research methods. The results showed that: 1. Methods of making natural plant-based tie-dye fabrics in the community: 1.1 Extraction of natural dyes requires a large wok or stainless steel dyeing pot. For black dye, the bark of a certain tree species is boiled in water (more water than its weight) over low heat overnight. The resulting liquid is then collected in a basin. 1.2 Fabric making process: The fabric is washed, then tied with rubber to create patterns. The fabric is then boiled for 4 hours, turning it every 10 minutes to ensure even dyeing. 1.3 Methods of knowledge transfer regarding natural plant-based tie-dyeing. 1. Community adults collaboratively support the transfer of knowledge about tie-dyeing to those seeking information about the craft. 2. Guidelines for conserving the traditional method of tie-dyeing using natural plant dyes in the community revealed the following: 2.1 Awareness of the value of natural plant dyes leads to appreciation and the ability to utilize resources to their fullest potential. 2.2 Promoting creativity in tie-dye patterns using natural plant dyes supports the practice of tie-dyeing with natural dyes by disseminating knowledge and information to villagers in the community. 2.3 Supporting the continuation of knowledge about natural plant dyes in the community by organizing teaching activities for future generations.

Keywords: Conservation, Tie-dyeing, Ban Kiriwong Community

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อมของชุมชนบ้านคีรีวง จัดเป็นผลิตภัณฑ์ จากความรู้ของคนในชุมชน และใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยลักษณะเด่น ของผลิตภัณฑ์ คือ การผลิต มีคุณภาพ และมีความประณีต จึงทำให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ซึ่งความพิเศษของผ้ามัดย้อม คือ จะใช้วิธีการย้อมผ้าด้วยวิธีการมัดย้อมด้วยสีที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ มาทำการผลิต อันเป็นวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับชุมชนมาช้านาน โดยยังคงรักษาภูมิปัญญาของท้องถิ่น สามารถนำภูมิปัญญานั้นมาประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้สินค้าในท้องถิ่น ในปัจจุบัน พบว่า การผลิตผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อมยังมีปัญหา เรื่องผลิตภัณฑ์ โดยการออกแบบของกลุ่มผู้ผลิตบางครั้งไม่ถูกใจผู้บริโภค รวมทั้งสีสันทที่ผลิตบางครั้งยังไม่ค่อยถูกใจผู้บริโภค และรูปแบบของผ้ามัดย้อมมีให้เลือกน้อย ที่ย้อมยังไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อมเป็นภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่มีความสำคัญ เพื่อเป็นการอนุรักษ์สินค้าชุมชน ทำให้กลุ่มสินค้าชุมชนเป็นกลุ่มที่พึ่งตนเองได้ (นิภารัตน์ นักรัตน์พงศ์, 2557) ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ดำรงเอกลักษณ์ในรูปแบบ และสีสันท คือ เส้นใยผ้า ที่เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติ รูปแบบที่เรียบง่ายที่เกิดจากกระบวนการ ออกแบบลวดลาย และสีสันทจากวัตถุดิบตามธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ คือ เอกลักษณ์ของผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่ได้ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง แต่สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของความเรียบง่ายนี้ไม่เป็นที่นิยมคนไทยแต่กลับเป็นที่นิยมชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นแทนคนยุคปัจจุบันไม่ยอมรับการถ่ายทอดเกี่ยวกับด้านความรู้สึกรัก ความภาคภูมิใจ หรือรสนิยม เพื่อสืบสานต่อบรรพบุรุษ และประกอบกับการได้รับอารยธรรมจากตะวันตกในช่วงยุคที่คนไทยเลียนแบบฝรั่ง จึงมีรสนิยมเป็นแบบฝรั่ง เพราะคิดว่าทันสมัย (อาทิตยา ไคร์นุ่น และวณิชกานต์ ทับประโคน, 2556)

สภาวการณ์ปัจจุบันการแข่งขันกันอย่างสูงในหลากหลายมิติ และหลากหลายภูมิภาคทั้งการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และด้านอื่น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม แนวทางการรักษาสิ่งแวดล้อมแนวทางหนึ่ง คือ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มตลาดและผู้บริโภค การนำสีธรรมชาติมาออกแบบลวดลายผ้ามัดย้อมเกิดผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นแนวคิดโดยนำสีธรรมชาติมาออกแบบลวดลายผ้ามัดย้อม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเพิ่มขึ้น มีรูปแบบ รูปทรง และลักษณะเพิ่มมากขึ้น (ชุตินา งามพิพัฒน์, 2562)

ชุมชนบ้านคีรีวงเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในหุบเขาของประเทศไทย พวกเขาอาศัยอยู่ร่วมกับป่า ที่อยู่รอบ ๆ ซึ่งทำให้พวกเขามีทรัพยากรมากมาย ครอบครัวจำนวนมากปลูกสวนเพื่อช่วยเหลือตัวเอง ซึ่งทักษะนี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ บางครั้งพวกเขาเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ แต่ผู้นำที่เข้มแข็งในชุมชนก็ช่วยให้ทุกคนทำงานร่วมกันเพื่อฟื้นตัวและดำเนินชีวิตต่อไป พวกเขาดูแลซึ่งกัน และกัน และแสดงความเมตตา กรุณาทำให้ชุมชนของพวกเขาเป็นสถานที่พิเศษและเปี่ยมด้วยความรัก ด้วยความสวยงามและความเข้มแข็งของพวกเขา บ้านคีรีวงจึงเป็นที่รู้จัก บทเรียนจากรุ่นพี่ถูกสอนให้กับคนรุ่นใหม่ ช่วยให้ทุกคนเรียนรู้วิธีการทำมาหากิน และช่วยเหลือชุมชน พวกเขาใช้ความรู้และทรัพยากร ในท้องถิ่น อย่างชาญฉลาดเพื่อปรับปรุงชีวิต และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ที่ทำการปกครองอำเภอลานสกา, 2556)

กลุ่มผ้ามัดย้อมคีรีวงให้ความสำคัญกับการย้อมผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ชุมชนบ้านคีรีวง เน้นการใช้พืชในชุมชนมาเป็นสีย้อมผ้า เช่น มังคุด สะตอ ลูกเนียง เป็นต้น และนำมาบูรณาการกับวิชาการต่าง ๆ ให้มากขึ้น เป็นการสร้างอาชีพทางเลือกให้กับชาวบ้าน และสมาชิก เพื่อแก้ปัญหาว่างงานในอนาคต ผ้ามัดย้อม เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในหมู่บ้านคีรีวง ที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาจากสติปัญญาของคน ในท้องถิ่น โดยนำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การย้อมผ้าที่ดัดแปลงมาจากวัสดุทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายของสีสันทัน เช่น สีแดงที่ได้มาจากผลกระเจี๊ยบ สีเหลืองจากขมิ้นชัน และสีน้ำตาลจากเปลือกไม้ เป็นต้น ดังนั้นควรที่จะศึกษาและอนุรักษ์การทำผ้ามัดย้อมของหมู่บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ไว้เพื่อให้บุคคลรุ่นหลังหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาแนวทางในกระบวนการผลิตผ้ามัดย้อม ของหมู่บ้านคีรีวงต่อไป (นิภารัตน์ นักตรีพงศ์, 2557)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคีรีวง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคีรีวง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาการวิจัย

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ สมาชิกกลุ่มในการทำผ้ามัดย้อม จำนวน 4 คน ได้แก่ นางจุลาลักษณ์ สุทธิ (สมาชิกกลุ่ม) นางสาวพร ประดับเพชร (สมาชิกกลุ่ม) นายนนทพรชัย เหมสิริ (สมาชิกกลุ่ม) นางฉัตรกนก ขุนทน (สมาชิกกลุ่ม)

1.2 ผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ผู้สนับสนุนแนวทางการอนุรักษ์การทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ จำนวน 5 คน ได้แก่ นายไพโรจน์ รัตนธนะ (นายก อบ.ต ตำบลกำโลน) เลือกเพราะจะได้รู้ถึงความคิดเห็นของคนในชุมชนว่าคิดเห็นอย่างไรกับผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ นางวราพร บุญเพชร (นักพัฒนาชุมชน) นางณิชานัน คงท่า (ตัวแทนจำหน่าย) เลือกเพราะจะได้รู้ราคาสินค้า และคุณภาพของสินค้า นางจิณัฐตา บุญอริยวัฒน์ (ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสมอ) เลือกเพราะจะได้ทราบว่าเด็กในชุมชนได้ใช้ผ้ามัดย้อมหรือไม่ นางสมใจ เพชรคง (ปราชญ์ชาวบ้าน) เลือกเพราะจะได้รู้ถึงความเป็นมาของเรื่องราวของชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ แบบโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์วิถีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ ชุมชนบ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

การสังเกต แบบมีส่วนร่วมโดยผู้ทำวิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และจดบันทึกรายละเอียดของสิ่งที่ต้องการสังเกต โดยมีจุดมุ่งหมายการสังเกต คือ แนวทางการอนุรักษ์วิถีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ ชุมชนบ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) การค้นคว้า จึงต้องมีการหาข้อมูลที่หลากหลาย ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารโดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารบทความ ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา หรือหัตถกรรม รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาภาคลงพื้นที่โดยการใช้โจทย์วิจัยมีประเด็นคำถามที่สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา และเก็บรวม

3. สร้างความสัมพันธ์ และแนะนำตัวเบื้องต้น เพื่อนำไปสู่การปรับตัวให้เข้ากับวิถีการทำผ้ามัดย้อมพร้อมทั้งสอบถามข้อมูลเบื้องต้น ปัญหาของการทำผ้ามัดย้อม และแนวทางอนุรักษ์

4. การประสานงานจะดำเนินการโดยการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยการนัดหมาย วัน เวลา และสถานที่ที่เหมาะสม จากนั้นผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูล และรายละเอียดในแต่ละประเด็น ผ่านการสัมภาษณ์และพูดคุยกับกลุ่ม พร้อมทั้งถ่ายภาพเพื่อประกอบข้อมูลด้วย

5. ทำการรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปผล หากพบว่าข้อมูลส่วนใดขาดหายไป ให้ดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้ครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน แนวทางการอนุรักษ์วิถีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคีรีวง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการออกสำรวจพื้นที่นำมาเรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การพรรณนา และจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์

ผลการวิจัย

วิถีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคีรีวง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. วิธีการสกัดสีจากพืชให้สีธรรมชาติ ต้องมีกะละมัง หรือหม้อย้อมสแตนเลส และควรให้พอดีกับผ้าที่ย้อมแต่ละครั้งนำไม้หลุมพอที่สับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ลงไปต้มในกะละมังโดยต้องใส่น้ำให้มากกว่าพืชที่ต้ม และต้องใช้ไฟปานกลางต้มไว้ 1 คืน ให้สีสกัดออกจากพืชที่ต้มไว้เมื่อครบ 1 คืน ก็นำขึ้นมาตากกรองน้ำสี ไปในอีกกะละมัง

ภาพที่ 1 แสดงการต้มไม้หลุมพอ

ภาพที่ 2 แสดงการตักน้ำสีจากไม้หลุ่มพอ

ภาพที่ 3 แสดงการตักน้ำสีจากไม้หลุ่มพอจนเต็มกะละมัง

2. วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ ต้องนำผ้าที่จะย้อมไปล้างน้ำสะอาดแล้วบิด หรือปั่นให้หมาด ๆ แล้วนำมามัดกับหนังยางเพื่อให้เกิดรอยพับแล้วนำผ้าลงไปต้มในน้ำสี 4 ชั่วโมง ต้องหมั่นจุ่มผ้าหรือพลิกผ้าบ่อย ๆ เพื่อให้สีติดสม่ำเสมอทุกส่วน และถ้าสียังชัดก็ใช้น้ำซี้ถ้าช่วยเพื่อให้สีชัดขึ้นต้องนำไปตากกลางแจ้งเพื่อให้สีค่อย ๆ ซึมเข้าเนื้อผ้าเท่ากัน และเมื่อเขียนลวดลายเรียบร้อยแล้วก็ต้องนำผ้าไปตากบนราวและนำไปตากในที่ร่มให้สีหรือลวดลายแห้งสนิท

ภาพที่ 4 แสดงการล้างผ้าให้สะอาด

ภาพที่ 5 แสดงวิธีการจับมัดผ้า

ภาพที่ 6 แสดงการมัดผ้าด้วยหนังยาง

ภาพที่ 7 แสดงการเอาไม้จิ้มผ้าหรือกวนผ้า

ภาพที่ 8 แสดงผ้าที่มัดย้อมที่เสร็จแล้ว

3. วิธีการถ่ายทอดความรู้ผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ พบว่า มีการมาเยี่ยมชมกลุ่มเป็นระยะเพื่อศึกษาวิธีที่ขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อมดูสินค้า และสอนวิธีขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อมเพื่ออนุรักษ์ ให้สามารถสืบไปต่อไปให้กับคนรุ่นหลังได้ และต้องการให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านสนับสนุนการทำผ้ามัดย้อมต่อไป เพื่อให้ความรู้กับผู้ที่ต้องการรู้เกี่ยวกับผ้ามัดย้อมต่อไป และสนับสนุน การฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สีธรรมชาติจะได้มาจากวัสดุธรรมชาติใกล้ตัวจากพืช เช่น ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เปลือกไม้ อีกทั้งขบวนการย้อมก็มีได้ทั้งพืชสารเคมีกับใช้สารธรรมชาติมาช่วยในขบวนการย้อม

ภาพที่ 9 แสดงการสอนความรู้ให้กับเยาวชน

แนวทางการอนุรักษ์วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านศิรีวัง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

การตระหนักในคุณค่าพืชให้สีธรรมชาติ พบว่า ต้องการให้ผู้คนรู้ถึงประโยชน์ของพืชที่ให้สีธรรมชาติที่ไม่ได้ทำมาจากสารเคมี ทำให้ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและควรอนุรักษ์สืบสานต่อไปให้กับคนรุ่นหลังต่อไปและสอนการทำผ้ามัดย้อมการเขียนลวดลายให้กับชาวบ้านที่อยากสืบสานการทำผ้ามัดย้อมและทำให้เห็นคุณค่าและรู้จักใช้ทุกสิ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติสามารถนำไปขายที่งานขายสินค้าได้สร้างรายได้เสริมให้ชาวบ้านได้ด้วย

ภาพที่ 10 แสดงการสอนวิธีการเขียนลวดลาย

ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์จากลวดลายผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ พบว่า ต้องการให้ภายในชุมชนส่งเสริมเกี่ยวกับการทำผ้ามัดย้อมและสนับสนุนผู้คนที่มาช่วยมาทำผ้ามัดย้อมจัดหาวัตถุดิบที่ต้องเอานำมาในการทำผ้ามัดย้อมให้มากขึ้น จัดการอบรมให้กับนักท่องเที่ยวรวมถึงนักศึกษาที่มาศึกษาดูงาน ในการทำผ้ามัดย้อมให้มากขึ้นและบอกถึงประโยชน์ของผ้ามัดย้อมความปลอดภัยของพืชให้สีธรรมชาติ ส่งเสริมมีการปลูกไม้ย้อมสีเป็นอีกวิธีที่จะช่วยลดต้นทุนการผลิตผ้ามัดย้อม สร้างอาชีพ สร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น เพราะปัจจุบันคนกลับให้ความสนใจต่อความปลอดภัยและอันตรายของสารเคมี หันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากวัสดุธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

สนับสนุนการสืบสานความรู้พืชให้ธรรมชาติในชุมชน พบว่า มีการมาเยี่ยมชมกลุ่มเป็นระยะเพื่อศึกษาดูวิธีขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อมดูสินค้า และสอนวิธีขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อม เพื่ออนุรักษ์ให้สามารถสืบไปต่อไปให้กับคนรุ่นหลังได้ และต้องการให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านสนับสนุนการทำผ้ามัดย้อมต่อไปเพื่อให้ความรู้กับผู้ที่ต้องการรู้เกี่ยวกับผ้ามัดย้อมต่อไป และสนับสนุนการฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติจะได้มาจากวัสดุธรรมชาติใกล้ตัวจากพืช เช่น ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เปลือกไม้ อีกทั้งขบวนการย้อมก็มีได้ทั้งพืชสารเคมี แต่กลับใช้สารธรรมชาติมาช่วยในขบวนการย้อม

อภิปรายผล

1. วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้ธรรมชาติในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีวัง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.1 วิธีการสกัดสีจากพืชให้ธรรมชาติ ประกอบด้วย ต้องมีกะละมัง หรือหม้อย้อมสแตนเลส และควรให้พอดีกับผ้าที่ย้อมแต่ละครั้งนำไม้หลุมพอที่สับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ลงไปต้มในกะละมังโดยต้องใส่น้ำให้มากกว่าพืชที่ต้ม และต้องใช้ไฟปานกลางต้มไว้ 1 คืน ให้สีสกัดออกจากพืชที่ต้มไว้เมื่อครบ 1 คืน ก็นำขึ้นมาตักกรองน้ำสี ไปในอีกกะละมัง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ มนัส จันทรพวง และคณะ ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากใบสัก พบว่า วิธีการเตรียมผ้ามัดย้อม สับหรือฉีกใบสักแบบหยาบ ๆ ต้มกับน้ำขี้เถ้า เพื่อสกัดสีด้วยความร้อน ในอัตราส่วน ใบสัก 1 กิโลกรัม ต่อ น้ำต่าง 1 ลิตร และเตรียมผ้าที่จะทำการย้อมควรเป็นผ้าจากเส้นใยธรรมชาติและซักล้างทำความสะอาด สารเคมี และคราบไขมันออกให้สะอาด (มนัส จันทรพวง และคณะ, 2563) และการใช้น้ำร้อน หรือน้ำเดือดเพื่อทำให้เซลล์พืชแตกและปลดปล่อยสีออกมา เหมาะกับสีที่ละลายน้ำ เช่น แอนโทไซยานินจากเปลือกดอกหรือผลไม้ (Ragab, M. M., 2022)

1.2 วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้ธรรมชาติ ต้องนำผ้าที่จะย้อมไปล้างน้ำสะอาดแล้วบิดหรือปั่นให้หมาด ๆ แล้วนำมามัดกับหนังยางเพื่อให้เกิดลวดลายแล้วนำผ้าลงไปต้มในน้ำสี 4 ชั่วโมงต้องหมั่นจุ่มผ้าหรือพลิกผ้าบ่อย ๆ เพื่อให้สีติดสม่ำเสมอทุกส่วน และถ้าสียังชดก็ใช้น้ำขี้เถ้าช่วยเพื่อให้สีชดขึ้นต้องใช้ไปปานกลาง เพื่อให้สีค่อย ๆ ซึมเข้าเนื้อผ้าเท่ากัน และเมื่อเขียนลวดลายเรียบร้อยแล้วก็ต้องนำผ้าไปตากบนราวและนำไปตากในที่ร่มให้สีหรือลวดลายแห้งสนิทซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ขนิษฐา เจริญลาภ ได้ศึกษาเรื่องผ้ามัดย้อมด้วยสีย้อมธรรมชาติจากกากกาแฟ พบว่า การย้อมสีธรรมชาติด้วยกากกาแฟโดยศึกษาสภาวะที่เหมาะสมในการสกัดสีธรรมชาติจาก กากกาแฟ และผลการย้อมผ้าด้วยน้ำสีที่สกัดได้จากกากกาแฟ พบว่า ชนิดของตัวทำละลาย อัตราส่วน 6 ของกากกาแฟต่อน้ำ อุณหภูมิ และเวลาที่ใช้ในการสกัดกากกาแฟ มีผลต่อค่าการดูดกลืนแสงของน้ำสี อย่างมีนัยสำคัญ โดยสภาวะที่เหมาะสมในการสกัดกากกาแฟ คือ ใช้กากกาแฟ 20 กรัม โซเดียมไฮดรอกไซด์ 0.4 กรัมต่อน้ำ 100 มิลลิลิตร ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส นาน 60 นาที (ขนิษฐา เจริญลาภ, 2562)

1.3 วิธีการถ่ายทอดความรู้ผ้ามัดย้อมจากพืชให้ธรรมชาติ พบว่า มีการมาเยี่ยมชมกลุ่มเป็นระยะเพื่อศึกษาดูวิธีขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อมดูสินค้า และสอนวิธีขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อม เพื่ออนุรักษ์ให้สามารถสืบไปต่อไปให้กับคนรุ่นหลังได้ และต้องการให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านสนับสนุนการทำผ้ามัดย้อมต่อไปเพื่อให้ความรู้กับผู้ที่ต้องการรู้เกี่ยวกับผ้ามัดย้อมต่อไป และสนับสนุน การฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติจะได้มาจากวัสดุธรรมชาติใกล้ตัวจากพืช เช่น ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เปลือกไม้ อีกทั้งขบวนการย้อมก็มีได้ทั้งพืชสารเคมีกับใช้สารธรรมชาติมาช่วยในขบวนการย้อม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ขนิษฐา เจริญลาภ ได้ศึกษาเรื่อง ผ้ามัดย้อมด้วยสีย้อมธรรมชาติจากกากกาแฟ พบว่า การสอนวิธีขั้นตอน และถ่ายทอดความรู้ในการทำผ้ามัดย้อมเพื่ออนุรักษ์ให้สามารถสืบไปต่อไปให้กับคนรุ่นหลังได้ และต้องการให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านสนับสนุนการทำผ้ามัดย้อมต่อไปเรื่อย ๆ (ขนิษฐา เจริญลาภ, 2562)

2. แนวทางการอนุรักษ์วิธีการทำผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านศิรวัง หมู่ที่ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

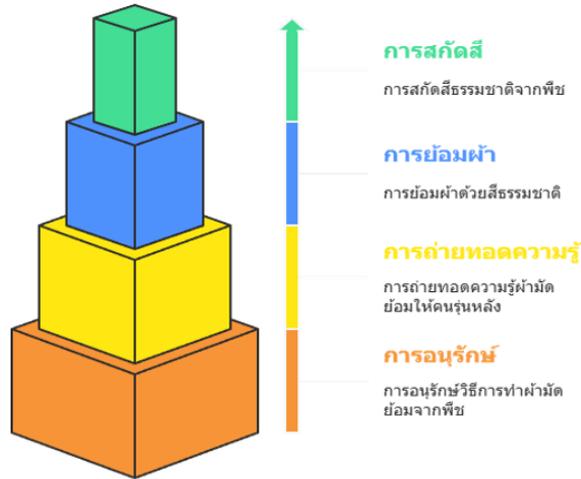
2.1 การตระหนักในคุณค่าพืชให้สีธรรมชาติ พบว่า ต้องการให้ผู้คนรู้ถึงประโยชน์ของพืชที่ให้สีธรรมชาติที่ไม่ได้ทำมาจากสารเคมีทำให้ปลอดภัยต่อผู้บริโภค และควรอนุรักษ์สืบสานต่อไปให้กับคนรุ่นหลังต่อไป และสอนการทำผ้ามัดย้อมการเขียนลวดลายให้กับชาวบ้านที่อยากสืบสานการทำผ้ามัดย้อม และทำให้เห็นคุณค่าและรู้จักใช้ทุกสิ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สามารถนำไปขายที่งานขายสินค้าได้สร้างรายได้เสริมให้ชาวบ้านได้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ผศ.ดร.พันธ์จิตต์ สีเหนียง ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน พบว่าการส่งเสริมการเลือกใช้วัตถุดิบท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง การสนับสนุนการใช้วัตถุดิบที่อยู่ในชุมชนจะช่วยให้เกิดการพัฒนาต่อยอดภายในชุมชนได้อย่างยั่งยืน (พันธ์จิตต์ สีเหนียง, 2556) และงานวิจัยของ ปิยวรรณ ศิริสวัสดิ์ และคณะ เป็นงานวิจัยที่พัฒนาหลักสูตรเพื่อเพิ่มเจตคติและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติผ่านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน พบว่า นักเรียนมีเจตคติอนุรักษ์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (ปิยวรรณ ศิริสวัสดิ์ และคณะ, 2559)

2.2 ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์จากลวดลายผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ พบว่า ต้องการให้ภายในชุมชนส่งเสริมเกี่ยวกับการทำผ้ามัดย้อม และสนับสนุนผู้คนที่มาช่วยมาทำผ้ามัดย้อมจัดทำวัตถุดิบที่ต้องเอานำมาในการทำผ้ามัดย้อมให้มากขึ้นจัดการอบรมให้กับนักท่องเที่ยว นักศึกษาที่มาศึกษาดูงานในการทำผ้ามัดย้อมให้มากขึ้น และบอกถึงประโยชน์ของผ้ามัดย้อมความปลอดภัยของพืชให้สีธรรมชาติ ส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ย้อมสีเป็นอีกวิธีที่จะช่วยลดต้นทุนการผลิตผ้ามัดย้อม สร้างอาชีพ สร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น เพราะปัจจุบันคนกลับให้ความสนใจต่อความปลอดภัย และอันตรายของสารเคมี และหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ ที่ได้มาจากวัสดุธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จิตพนธ์ ชุมเกตุ ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลานสกา จังหวัดเพชรบุรีพบว่า เราต้องส่งเสริมการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้อยู่ยาวนาน ๆ เพื่อสร้างรายได้หมุนเวียนภายในชุมชน (จิตพนธ์ ชุมเกตุ, 2560)

2.3 สนับสนุนการสืบสานความรู้พืชให้สีธรรมชาติในชุมชน พบว่า มีการมาเยี่ยมชมกลุ่มเป็นระยะเพื่อศึกษาดูวิธีขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อมดูสินค้า และสอนวิธีขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อม เพื่ออนุรักษ์ให้สามารถสืบต่อไปให้กับคนรุ่นหลังได้ และต้องการให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านสนับสนุนการทำผ้ามัดย้อมต่อไปเพื่อให้ความรู้กับผู้ที่ต้องการรู้เกี่ยวกับผ้ามัดย้อมต่อไป และสนับสนุนการฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อมธรรมชาติจะได้มาจากวัสดุธรรมชาติใกล้ตัวจากพืช เช่น ใบไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เปลือกไม้ อีกทั้งขบวนการย้อมก็ได้พึ่งพิงสารเคมีแต่ใช้สารธรรมชาติมาช่วยในขบวนการย้อม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ขนิษฐา เจริญลาภ ได้ศึกษาเรื่อง ผ้ามัดย้อมด้วยสีธรรมชาติจากกากกาแฟ พบว่า การสอนวิธีขั้นตอน และถ่ายทอดความรู้ในการทำผ้ามัดย้อมเพื่ออนุรักษ์ให้สามารถสืบต่อไปให้กับคนรุ่นหลังได้ และต้องการให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านสนับสนุนการทำผ้ามัดย้อมต่อไปในอนาคตเพื่อเป็นการสืบสานการอนุรักษ์พืชที่ให้สีธรรมชาติรวมไปถึงการผลิตผ้ามัดย้อมจากพืชให้สีธรรมชาติ (ขนิษฐา เจริญลาภ, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

กระบวนการทำผ้ามัดย้อมจากพืช

ภาพที่ 11 กระบวนการทำผ้ามัดย้อมจากพืช

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะพบว่า การทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านคีรีวงเป็นกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสกัดสีจากพืช เช่น ไม้หลุมพอง และใช้สารช่วยติดสีธรรมชาติอย่างน้ำขี้เถ้า ซึ่งนอกจากจะสร้างรายได้เสริมแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นหลัง เพื่อความยั่งยืนในอนาคตจึงมีข้อเสนอแนะให้ผู้ผลิตและชุมชน ร่วมกันพัฒนาตลาดใหม่ ๆ และสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพที่เข้มแข็ง โดยมีหน่วยงานภาครัฐอย่างเทศบาลนสกาเข้ามาสนับสนุนด้านการตลาดและการวางระบบอาชีพที่มั่นคง รวมถึงควรมีการวิจัยต่อยอดในด้านการพัฒนาสูตรสารช่วยติดสีและการสร้างสรรค์ลวดลายจากพืชธรรมชาติเพื่อให้ได้มาตรฐานในระดับสากลต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา เจริญลาภ. (2562). ผ้ามัดย้อมด้วยสีย้อมธรรมชาติจากกากกาแฟ. ใน สารนิพนธ์เกษตรศาสตร์. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ.
- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี. เรียกใช้เมื่อ 7 กรกฎาคม 2566 จาก https://explore.nrct.go.th/search_detail/result/9612
- ชุตินา งามพิพัฒน์. (2562). การออกแบบลวดลายเทคนิคการมัดย้อม และย้อมด้วย สีจากธรรมชาติ กรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนมัธยมปทุมมาวาส เขตทวีวัฒนากรุงเทพมหานคร. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์, 6(1), 246-265.
- ที่ทำการปกครองอำเภอลานสกา. (2556). ประวัติบ้านคีรีวง ตำบลกำโลน. เรียกใช้เมื่อ 7 กรกฎาคม 2566 จาก <https://www.lansakadistrict.go.th/detail.php?id=154>
- นิภารัตน์ นักรัตริพงศ์. (2557). เศรษฐศาสตร์การจัดการการผลิตและการตลาดในการผลิตผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ กรณีศึกษา : บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน วิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตร์บัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

- ปิยวรรณ ศิริสวัสดิ์ และคณะ. (2559). การพัฒนาหลักสูตรเสริมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เรื่องภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติที่เน้นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6. วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม, 12(2), 70-81.
- พันธ์จิตต์ สีเหนียง. (2556). การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 11 กันยายน 2567 จาก <http://agext.agri.kps.ku.ac.th/document/Panjit413%20Sustainable%20Agriculture.pdf>
- มนัส จันทร์พวง และคณะ. (2563). การพัฒนาผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากใบสัก ชุมชนบ้านแม่พวก ตำบลห้วยไร่ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 8(1), 250-262.
- อาทิตยา ไคร์นุ่น และวณิชกานต์ ทับประโคน. (2556). การออกแบบลวดลายเสี้อมัดย้อมด้วยสีธรรมชาติจากแก่นฝาง ใบเพกา ใบแก้ว และขมิ้น. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งทอ. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- Ragab, M. M. (2022). An Overview of Natural Dyes Extraction Techniques for Valuable Utilization on Textile Fabrics. *Journal of Textiles, Coloration and Polymer Science*, 19(2), 137-153.